

OPOZICIJA: NJENE FUNKCIJE IN TIPI

V javnem soočanju mnenj in v nekaterih potezah vlade in parlamentarne večine je velikokrat slutiti, da opozicija ni zaželena. Stranke opozicije so izpostavljene diskreditacijam, podtikanjem in drugim sredstvom zbivanja njene legitimacijske osnove. Takšno ravnanje je pri volilcih z odobravanjem sprejeto, saj je zanje opozicija po tradiciji nekaj razdiralnega, sumljivega, privatiziranega, intelektualističnega in zato slabega. Takšno stališče pa je izrazito antidemokratsko in zato nevarno za obstoj mlade, nastajajoče demokracije na Slovenskem.

Potrebno je razvijati duh tolerance, v katerem bo vladalo načelo, da je opozicija nosilec mišljenja, ne pa nizke, malopridne zavesti.

V razpravi bomo razgrnili pojem opozicije, njene funkcije v političnem sistemu in predstavili klasifikacije opozicije. Nato bomo prikazali delovanje opozicije v Švici in v Avstriji ter komentirali nekatera stališča o opoziciji na Slovenskem.

Oblikovanje politične volje v demokratični ureditvi poteka v obliki govora in protigovora. S tem se tudi izkazuje pojavnost političnega početja. Poleg vlade, ki predstavlja pozicijo, je za protigovor v demokratični politiki nujna opozicija.

V širšem smislu je opozicija **dejavnost** javnega mnenja ali določenih skupin **proti vladi** ali vladajočemu sloju. V ožjem smislu pa z opozicijo razumemo politične sile, ki v predstavnem telesu **nastopajo proti vladi**. Pri neparlamentarnih ureditvah je lahko opozicija tudi večina v parlamentu. V parlamentarnih ureditvah pa je opozicija manjšina. Svoboda opozicije je predpogoj demokratične ustave, utemeljena pa je na svobodi

misli, govora, združevanja in organiziranja. Kot legitimni element državnega življenja obstaja opozicija samo v demokratičnih državah, kjer poteka demokratično oblikovanje volje v odprti politični igri moči.

Pojem opozicija je latinskega izvora:

oppositus, us (m) ≡ postavljanje nasproti, stopanje nasproti, stopanje pred kaj, lega pred čim

oppositus 3 1. nasproti postavljen, nasproti ležeč

2. nasproten; protisloven

oppono 3 1. nasproti, v bran postaviti, nasproti položiti

2. izpostaviti, izročiti, predati

3. očitati; nasproten razlog navesti, ugovarjati

V politični teoriji je pojem opozicije dobil nekatere dodatne pomene. Opozicija tako predstavlja:

- protipozicijo, ugovarjanje, torej določeno vrsto **dejavnosti**
- politično skupino, organizacijo, ki oponira (**subjekt** dejavnosti)
- institucionalno **mesto**.

Na vrednotni ravni pa opozicija označuje politično nasprotiško obnašanje z institucionalno **legitimnostjo** (opozicija kot legitimna institucija) ali pa služi kot vrednotno **nevtralna oznaka** za kakršnokoli obnašanje, ne glede na legitimnost in institucionalizacijo (opozicija kot empirična konstelacija ugovarjanja).

Opozicija opravlja v političnem sistemu štiri pomembne dejavnosti:

1. **predstavlja** interese, ki jih vladna večina zapostavlja in opozarja vladno na javno mnenje o njenih ukrepih,
2. oblikuje predloge **alternativnih politik** (policy)
3. **nadzira** dejavnost vlade,
4. profesionalno **kritizira** vladne politike.

S tem ima v političnem sistemu pomembne funkcije. Opozicija **legitimira** ali deligitimira politični sistem, ga **stabilizira** ali destabilizira, **racionalizira** ali iracionalizira proces odločanja in **omejuje** ali krepi voljo večine. V kakšni meri uspeva izvajati svoje funkcije na navedenih intervalih, je odvisno predvsem od stopnje toleriranja opozicije s strani vlade. Dahl (1971:15) postavlja tri aksiome glede odnosa med vlado in opozicijo. Prvi aksiom pravi, da verjetnost, da bo vlada tolerirala opozicijo, narašča s padanjem pričakovanih stroškov toleriranja. Drugi aksiom pravi, da verjetnost, da bo vlada tolerirala opozicijo, narašča z naraščanjem pričakovanih stroškov njene zadušitve. Tretji aksiom pa pravi: čim bolj stroški zadušitve presegajo stroške tolerance, tem večje so šanse za kompetitivni režim.

Opozicija je tudi moralna instanca, slaba vest vlade. Z nastopi v parlamentu nima možnosti prepričati večine, zato so njeni nastopi usmerjeni na prepričevanje javnosti in volilnega telesa. Dolgoročno so usmerjeni na naslednje volitve, kratkoročno pa na zadovoljstvo ob besednih zmagah v spopadih z vlado.

Parlamentarna opozicija kot legitimna sestavina političnega sistema ni le v tem, da obstaja in živi samostojno življenje. Opozicija oz. opozicijske stranke predstavljajo tisti del državljanov, ki ni volil vladnih strank in ki se ne morejo identificirati z obstoječo politično večino in njenimi ukrepi. Predstavlja del volilnega telesa, zato ne more biti v celoti odrinjen od oblasti. Oblast mora upoštevati tudi nevladni del volilnega telesa. Takšni so civilizacijski kriteriji. Sicer se zgodi tako, kot se je dogajalo v Belgiji za časa "šolske vojne". Temeljni problem je bil financiranje katoliških osnovnih šol. Katoliška socialna stranka je zahtevala državno financiranje, Liberalna in Socialistična stranka pa sta zahtevali njihovo privatno financiranje. Leta 1952 je Katoliška stranka dobila večino v parlamentu in izglasovala financiranje. Leta 1955 pa je Liberalnosocialistična vlada prekinila financiranje katoliških osnovnih šol. Sledila je ostra reakcija katoliškega bloka, ki je organiziral protestna gibanja, skoraj generalni štrajk. Leta 1958 so ponovno prišli na oblast katoliki

in tedaj organizirali pogajanja s socialisti in liberalci glede šolskega vprašanja, ki so se končala še istega leta s kompromisno rešitvijo, s ti. šolskim paktom.

Jasno je, da vlada lahko samo vlada, ki ima edina mandat za upravljanje v določenem političnem sistemu. Opozicija s svojim obstojem in delovanjem ta mandat vlade sovzpostavlja. Vendar pa je zlasti v večstrankarskem sistemu mandat vlade, ki ji ga dajejo volilci, mnogokrat posredovan in zato krhek in omejen. Omejen je z zahtevo po oblikovanju vsakokratnega najširšega konsenza o vladnih ukrepih, ki so pomembni za vse stranke v parlamentu in za vse volilce, za politično in družbeno ureditev.

Izključujoča politika oblasti kopiči negativne energije na strani izključenih, v razmerja med vladajočimi in vladanimi pa vnaša sovraštvo in nestrpnost. S tem pa ogroža stabilnost političnega sistema in družbeni mir. Izguba odgovornosti pri opoziciji in pri vladi lahko vodi v nacionalno dezintegracijo, v politično demoralizacijo in v diskreditacijo parlamenta.

Pri klasifikaciji opozicije avtorji najpogosteje uporabljajo naslednje kriterije: parlamentarnost, ustavnost in cilje. Glede na te kriterije pa ločujejo predvsem izven parlamentarno in parlamentarno opozicijo, strukturno ali protiustavno in lojalno opozicijo ter radikalno ali revolucionarno in reformistično opozicijo. Klasifikacije so služile v glavnem za prepoznavanje sovražnikov demokracije, odkrivanju legitimnosti in legalnosti opozicije, ne pa ugotavljanju njene raznovrstnosti in na tej osnovi razvrščanju v skupine. Razvrščanje se je tako dogajalo predvsem po političnih kriterijih za politične cilje, ne pa po kriterijih znanosti za spoznavne cilje. Slednji pristop je osnova za poglobljanje razumevanja o delovanju političnih sistemov in potrebnosti opozicije pri zagotavljanju njihove stabilnosti in vitalnosti. Eden redkih avtorjev, ki se je temeljito lotil preučevanja opozicije, je pluralist Robert Dahl.

Dahl (1966) je pri klasifikaciji opozicije uporabil naslednje kriterije:

- organizacijska kohezija ali koncentracija oponentov
- tekmovalnost opozicije
- prizorišče spopada med opozicijo in vlado
- razločnost ali prepoznavnost opozicije
- cilji opozicije
- strategije opozicije.

Glede na prvi kriterij Dahl loči:

- dvostrankarski sistem z visoko (Velika Britanija) in relativno nizko (ZDA) stopnjo interne strankarske enotnosti
- večstrankarski sistem z relativno visoko (Švedska, Norveška, Nizozemska) in z relativno nizko (Italija, Francija) stopnjo strankarske enotnosti.

Drugi kriterij razlikuje:

- povsem kompetitivno opozicijo (Velika Britanija)
- kooperativno-kompetitivno opozicijo (ZDA, Francija, Italija)
- koalicijsko-kompetitivno opozicijo (Avstrija)
- povsem koalicijsko opozicijo (Kolumbija).

Tretji kriterij določa naravo opozicije glede na naslednje tipe prizorišč spopada med vlado in opozicijo:

- javno mnenje kot edino prizorišče spopada, ker **volitve** določijo večinsko stranko (Velika Britanija)
- volitve niso odločilne, zato opozicijska stranka lahko pride v vladno koalicijsko s **pogajanjem** (Nizozemska, Italija)
- poleg volitev in pogajanj za vstop v vlado je prizorišče spopada tudi pogajanje med **močnimi asociacijami** (Norveška, Švedska)
- razpršena prizorišča spopada med opozicijo in vlado, pri čemer nobeno od prizorišč **ni odločilno** (Švica, ZDA).

Glede na prepoznavnost Dahl razlikuje dva skrajna pola:

- jasno identificirano opozicijo (kompetitivno, koncentrirano v eni stranki, v sistemu s parlamentom, volitvami in komunikacijskimi mediji kot temeljnimi prizorišči spopada med opozicijo in vlado), primer Velike Britanije

- in nejasno opozicijo (kooperativno, razpršeno v več strank in asociacij, s številnimi prizorišči spopada med opozicijo in vlado, pri čemer nobeno prizorišče ni odločilno), primer Švice.¹

Pri ciljih kot kriteriju Dahl najprej uvaja dodatne kriterije. Opozicijo, ki teži k zamenjavi osebja ali posebnih vladnih politik (policy), imenuje **nestruktur**no opozicijo. Kot primere Dahl navaja stranke, ki jim je le do mest v uradih, skupine pritiska in stranke, ki so usmerjene k posameznim politikam (policy). Kot **omejeno struktur**no označuje opozicijo, ki poleg nestrukturnih ciljev vključuje spremembo politične strukture. K njej sodi predvsem politično (nepolicy) orientiran reformizem. **Struktur**na opozicija pa se bori za spremembo na vseh omenjenih področjih ter za spremembo družbenoekonomske strukture. Mednjo Dahl uvršča politično strukturalni reformizem, demokratično družbeno strukturalni reformizem in revolucionarna gibanja.

Glede na strategijo pa Dahl razlikuje šest tipov opozicije.

1. Opozicija je usmerjena na prihodnje volitve, kjer bo poskušala dobiti večino v parlamentu (Velika Britanija).

2. Opozicija je usmerjena na volitve in predvsem na povolilna pogajanja za vstop v vlado (Belgija, Francija, Italija, Nizozemska).

3. Opozicija uporablja strategijo pod točko dva, vendar se v primeru, da ji spodleti, usmeri v poluradna pogajanja z vlado (Norveška, Švedska, Nizozemska).

4. Opozicija ob usmeritvi na volitve in v parlament razvija še dodatne strategije: delovanje kot skupina pritiska, medstrankarska pogajanja, legislativno manevriranje, delovanje na državni in lokalni ravni ipd. To je prisiljena v sistemu, kjer prizorišče spopada z vlado ni eno samo (ZDA).

5. Opozicija se v primeru velike nevarnosti deželi pridruži vladi v veliki koaliciji, dokler nevarnost ne mine (Velika Britanija v času druge svetovne vojne).

6. Opozicija razvija strategijo, s katero bi v temeljih spremenila družbo in politično strukturo. Za doseg svojega cilja uporablja vse možne taktike. Strategija je izključno v službi temeljnega cilja (Nacistična in Komunistične stranke).

Opozicija je konstitutivni element demokracije. To je nesporno. Problemi pa se začnejo pri različnem razumevanju demokracije in s tem različnem razumevanju opozicije.

Velika Britanija slovi kot rojstna dežela demokracije, zato se je njena praksa in razumevanje demokracije oblikovalo kot prevladujoč model po vsem svetu. V Veliki Britaniji vedno vlada ena sama stranka. Politični sistem je zgrajen tako, da stranka, ki zmagaja na volitvah dobi absolutno večino v parlamentu. Vse ostale stranke so vsaka zase vladna opozicija. Oblikujejo vlado v senci, ki spremlja delo vladajoče vlade, oblikuje opozicijska stališča in se pripravlja za prevzem vladnih poslov ob morebitni zmagi na prihodnjih volitvah.

Prednost tega sistema (večinski volilni in dvostrankarski sistem) je v tem, da volilci vedno volijo program in ljudi določene stranke, saj so imena članov vlade v senci javno znana. Poleg tega vladna stranka nosi polno odgovornost za vladanje v mandatu, ko je na oblasti. Ne more se zgovarjati na nobenega koalicijskega partnerja, kot se to pogosto dogaja v koalicijskih vladah. Ob zamenjavi strank na oblasti pa ni problema s sestavo kompetentne in izkušene vlade profesionalnih politikov.

Slabost tega sistema pa je, da stranka z minimalno prednostjo na volitvah pobere vso oblast in s tem prepreči oblikovanje parlamenta in vlade glede na preference volilcev. Ena stranka se polasti celotne države, kar je dejansko enopartijski sistem z reelekcijo. Konservativna in laguristična stranka sta od 1945 do 1964 dosegali na volitvah skupaj od 87 do 98% vseh glasov volilcev, pri čemer sta vedno dobili obe približno polovico teh

glasov. Kljub temu je vladala vedno le ena od njiju, druga pa je bila v opoziciji.

Prednost proporcionalnega večstrankarskega sistema, ki sega do sestave vlade (vsaka stranka ima v vladi število mest, ki je sorazmerno njenemu deležu v parlamentu) je v tem, da volilci lahko vplivajo na strankarsko, mavrično strukturo vlade. (V nedoslednem proporcionalnem sistemu (kot je naš) strankarske vrhuške odločajo o koalicijskih partnerjih in s tem o strankarski strukturi vlade.) S stališča stabilnosti političnega sistema je proporcionalna vlada ugodna, saj onemogoča ideološke koalicije in s tem zaostrovanje med strankami ali skupinami strank v predvolilnem, pa tudi v drugih oblikah političnega boja. Takšna vlada je primorana delovati po lastnih kriterijih in tako preprečuje oblikovanje partijske države. Intervencija strank v vladno politiko je minimalizirana.

Opozicija 'on general' ni potrebna, saj stranki ni potrebno dokazovati boljše glede na vladajočo stranko. Potrebna pa je opozicija posameznim politikam vlade in posameznim vladnim ukrepom. V takšnem sistemu je tudi več poslušnosti za iniciative, ki se oblikujejo zunaj strank in parlamenta. Stranke se ne obnašajo totalitaristično.

Največja slabost je v tem, da volilci nimajo možnosti neposredno odločati o programu vlade. Prav tako nimajo možnosti, da v primeru slabega vladanja volijo drugo možnost, ki jim je (edina) na razpolago, to je opozicijo.

Pravica do organizirane opozicije je v ZRN osnovna politična svoboščina, zapisana v ustavi. V Veliki Britaniji opozicija ni zaščiten z nobenim institucionalnim aktom države. Je pa legitimnost opozicije inkorporirana v strukturo ustavnih konvencij in razumevanj. Posebno mesto ima v parlamentu vodja opozicije, ki prejema plačo, ima posebna pooblastila in privilegije. S Crown Act iz leta 1937 je mesto vodje opozicije določeno takole: "Z vodjo opozicije je mišljen tisti član Predstavniškega doma (House of Commons), ki je tedaj vodja opozicijske stranke vladi njegove-

ga veličanstva, ki ima največjo številčno moč." (Potter, 1966:15) Praktika v predstavnem domu zahteva, da v vsakem primeru nekdo igra vlogo vodje opozicije. Lord Champion je opredelil opozicijo kot "stranko, ki se nahaja v majšini, organizirano kot enota in uradno prepoznavno, ki ima izkušnje uradovanja in je pripravljena oblikovati vlado, ko obstoječi ministrski zbor izgubi zaupanje v deželi. Imeti mora pozitivne lastne politike, tako da ne nasprotuje samo destruktivno... Naš sistem lahko sam proizvaja odgovorno opozicijo, ki ima konsistentno v deželi široko poznano politiko in ki se ne boji zmagati za ceno uničenja igre." (Potter, 1966:17)

Za našo demokracijo sta vsekakor relevantna primera Avstrije in Švice. Najprej zato, ker gre za dve mali demokraciji kot je slovenska, drugič zato, ker je družbena struktura pluralna v Furnivallovem smislu ravno tako kot v Sloveniji, tretjič, ker v vseh treh demokracijah obstaja konsenz o proporcionalnem volilnem sistemu.

AVSTRIJA

Od leta 1945² do leta 1966 je Avstriji vladala velika koalicija katoliške konservativne Ljudske stranke in Socialistične stranke. Kljub tako sestavljeni vladi je bil najpomembnejši konsociativni organ neustavni Koalitionsausschus (Koalicijski komite), ki so ga sestavljali voditelji obeh koalicijskih strank v enakem številu in ki je sprejemal krucialne odločitve (Lijphart, 1977:33). Koalicija je delovala na osnovi neustavnega koalicijskega pakta, ki sta ga oba partnerja ratificirala po vsakokratnih povolilnih pogajanjih. Pogajanja so bila praviloma zelo dolga. Leta 1959 so trajala dva meseca, leta 1963 pa kar štiri in pol mesece. Izvenustavnost koalicijskega pakta in koalicijskega komiteja je naletela na ostre kritike braniteljev ustave in demokracije, saj se je s tem Avstrija konstituirala kot izrazito partijska država. Koalicijski

komite nima pravega nsprotnika v političnem življenju, saj je parlament samo njegovo poslušno orodje.

Člani parlamenta so lahko opravljali svoje parlamentarne funkcije le z dovoljenjem partnerske stranke. Dovoljenje so oblikovali z dogovorom o vsakem posebnem primeru med voditelji strank. Tako je bila v Avstrijskem političnem sistemu velika opozicija eliminirana z vlado kartela elit, vzpostavljeni pa so bili drugi kanali za izražanje opozicijskih stališč. "Vsak koalicijski partner je bil hkrati vlada in opozicija" (Stifbold, 1974:124). Volitve niso bile mehanizem za zamenjavo vladne stranke, temveč so samo predstavile novo razmerje moči, po katerem so se določali pogoji sodelovanja znotraj velike koalicije in razporejali ministrski stolčki³.

Koalicijski stranki sta politično predstavljali dva tabora (lager): socialističnega in katoliškega. Tretji nacionalistični tabor se je po vojni toliko osipal, da je postal v družbenem in političnem življenju irelevanten. Oba tabora sta imela v obdobju velike koalicije tesne znotrajtaborске organizacijske vezi od stranke do poklicnih in rekreacijskih aktivnosti. Po letu 1945, ko sta tabora dobila zagotovila drug od drugega in se je med njima zaupanje povečalo, se je tudi napetost med njima začela postopno razkrajati⁴, tako da se je predvojna sovražnost med taboroma bistveno zmanjšala. Na osnovi te ocene številni avtorji ugotavljajo, da se je tudi "intenziteta subkulturne segmentacije morala zmanjšati" (Obler, Steiner, Dierickx, 1977:24). Bluhm (1973:62) celo ugotavlja, da je avstrijska družba do sredine šestdesetih let postala subkulturno relativno homogena. Prevladovati je začel duh kooperacije, ki ga je imenoval "pragmatizem nesoglasja". Te spremembe pripisuje akomodacijski politiki elit v povojnem času.

Duh akomodacije je bil načet v začetku šestdesetih let, končal pa se je leta 1966, ko je Ljudska stranka oblikovala enostrankarsko vlado, leta 1970 pa je enako storila Socialistična stranka. V obdobju velike koalicije se je Avstrija stabilizirala, sistem pa je

postal učinkovit. Tako se v Avstriji po letu 1966 dejansko ni veliko spremenilo.⁵ V času vladanja velike koalicije sta oba partnerja prakticirala "Bereichsopposition", medtem ko sta po letu 1966 prakticirala "Bereichskoalition".⁶ Med najpomembnejšimi v obdobju velike koalicije so odločitve utemeljene na sporazumu obeh koalicijskih partnerjev o urejanju in nadzoru cen in plač, fiskalni politiki, o obsegu in metodah nacionalizacije industrije in obnovljena pogajanja z Vatikanom.

ŠVICA

Neposredna demokracija na federalni ravni v Švici praktično pomeni, da so vse ustavne spremembe predmet odločanja na referendumu. Volilno telo lahko predlaga spremembo ustave s peticijo petdeset tisoč podpisnikov, s peticijo trideset tisoč podpisnikov pa lahko predlaga sprejem ali spremembo zveznega zakona na referendumu. Kljub temu, da male stranke nimajo mesta v vladi in da imajo v skupščini veliko večino štiri velike stranke, izvajajo male stranke svoj vpliv z iniciativami za referendum ali z grožnjo, da bodo to možnost uporabile v primeru, če se njihova volja ne upošteva v predhodnih postopkih.

Eno temeljnih vprašanj, ki se zastavlja v švicarskem političnem sistemu, je vprašanje opozicije. Najprej je potrebno ugotoviti, da federalni svet nima posebnega volilnega programa, saj se konstituira šele po volitvah. Skupščina voli vsakega člana posebej za obdobje štirih let. Stranke postavljajo svoje kandidate neodvisno, vendar anticipirajo stališča drugih vladnih strank. Svet sestavlja sedem članov po formuli 2:2:2:1, to je dva predstavnika socialdemokratov, svobodnih demokratov in krščanskih demokratov ter en predstavnik kmečke stranke. Število mest v svetu je sorazmerno številu glasov, ki jih stranke dosežejo na volitvah. Deleži so že od vojne sem nespremenjeni. Svet zaradi

takšne volilne procedure ne moremo imenovati koalicijsko vlado v običajnem smislu.

Stranke se namreč ne združijo zato, da bi vodile neko skupno politiko. Pri vodenju politike velja načelo prijateljskega sporazumevanja, kar pomeni, da vladne stranke za reševanje problemov nimajo vnaprej neke enotne strategije, temveč se ta sproti oblikuje. Tako se lahko zgodi in se tudi pogosto dogaja, da tudi vladna stranka nasprotuje vladini konkretni rešitvi ali predlogu. Vladna stranka tako prakticira oba tipa obnašanja: opozicijskega in vladnega. Sicer pa v političnem sistemu Švice obstaja pet oblik političnega oponiranja:

1. pravica vsake stranke, tudi vladne, na ad hoc opozicijo posamezni rešitvi, ki jo predlaga vlada.

2. oblika izhaja iz strukture oddelkov federalnega sveta. Svet delegira oblast na posamezne oddelke, ki se potem identificirajo s stranko, ki ji pripada vodja oddelka. Oddelki so pod ostrim nadzorstvom vseh drugih, zlasti vladnih strank.

3. oblika opozicije izhaja iz federalne strukture države. Stranke so federalizirane, kar pomeni, da se čutijo bolj stranke posameznih kantonov, kot pa del enotne nacionalne stranke.⁷

4. obliko opozicije izvajajo nevladne stranke, ki niso nikoli uspele svoje opozicijske dejavnosti koordinirati v združeno akcijo. Sistematično pa vladi oponirata samo Komunistična stranka in Neodvisni, ki imajo skupaj 19 od 244 mest v parlamentu.⁸

5. obliko opozicije izvajajo stranke in skupine, ki nimajo svojih predstavnikov v parlamentu. Te stranke imajo možnost, da vladi nasprotujejo z iniciativami in s pobudo za referendum.

Zlasti tretja in četrta oblika opozicije kažeta, da prijateljsko sporazumevanje ni univerzalno načelo za vse ravni političnega sistema Švice. Načelo prijateljskega sporazumevanja se nanaša predvsem na proporcionalno participacijo vseh strank v vladi, toda ta participacija je predmet modifikacij.

Pomembno je, da zaradi oponiranja vladne stranke vlada ni v krizi in je tudi ni možno odpoklicati. Po ustavi o nezaupnici svetu

sploh ni mogoče glasovati, tudi če njegov predlog zavrne nacionalni referendum.

Večinsko načelo ni povsem izrinjeno iz procesa odločanja v političnem sistemu Švice. Uporablja se zlasti v tistih primerih, ko se z načelom prijateljskega sporazumevanja ne da priti do učinkovitih rešitev. Steiner (1974:45) navaja tri področja odločanja z uporabo večinskega načela:

1. odločanje o nevklučitvi stranke, ki zavrača temeljna demokratska načela, v vlado, čeprav ji mesto pripada,

2. odločanje o zasedbi mesta v izvršnem svetu v primeru, ko iz odstotkov glasov ni povsem jasno, kateri stranki to mesto pripada,

3. odločanje o reševanju konfliktov, ki nenehno prihajajo na dan med vladnimi strankami, v skupščini ali z referendumom.

Zato švicarski sistem lahko označimo kot netekmovalni samo v tem smislu, da je prijateljsko sporazumevanje prevladujoč, ne pa edini obrazec urejanja konfliktov. Osnova tega vzorca je skoraj popoln konsenz glede ciljev o vseh pomembnih zadevah in konformno stališče do sistema. Vse velike stranke vključujejo zahteve vseh segmentov pluralne družbe, tako da strankarske delitve prečijo druge delitve v družbi.

SLOVENIJA

Pri nas je bil pojem opozicije preganjan ravno tako, kot tisti, ki so v njegovem imenu nasprotovali obstoječi ureditvi. Dogajanja v petdesetih letih v zvezi z Dilasom, zlasti pa z revijo in odrom 57, najostreje pa v šestdesetih letih s ti. dvorno opozicijo, ki so jo predstavljale Perspektive. Šele ob koncu sedemdesetih let, v Smereh razvoja je Kardelj uradno rehabilitiral pojem opozicije. Vendar pa je Kardelj predvidel samo opozicijo posameznim politikam. "Izvršni sveti nimajo celovite organizirane

opozicije, imajo pa številne posamezne "opozicije", ko gre za konkretna vprašanja, ki jih morajo urejati. Z drugimi besedami, gre za alternative na stališča izvršnih svetov." (Kardelj, 1978:191)

Kardelj je razumel vlogo opozicije samo kot konstruktivne opozicije, ki sodeluje na terenu, določenem od izvršnega sveta. Opozicija ne more biti destruktivna, še manj more biti protivladna ali celo protiustavna. Takšna opozicija se je uvrstila med kontrarevolucionarne dejavnike in je tako izgubila sleherno legitimnost za svoj obstoj.

Je pa Kardelj opozoril na tisto vrsto opozicije, ki je zelo pomembna pri omejevanju oblasti, se pa nanjo največkrat pozablja. Gre za opozicijo konkretnim uredbam in korakom v posameznih politikah izvršne oblasti. Ta opozicija pa se dogaja na več ravneh: strokovni in politični (razmerje moči), v posameznih organih in v sredstvih javnosti (javnih medijih), v upravnih službah in v izvršilnem organu, na republiški, regionalni in občinski ravni.

Osemdeseta leta so pokazala omejenost Kardeljevih stališč tudi glede opozicije. Pravo renesanso pa je pojem opozicije doživel v predvolilnem letu, zlasti pa po volitvah.

DEMOS je v predvolilnem obdobju nastopal kot DEMokratska Opozicija Slovenije. Nastopal je kot opozicija sistemu socialističnega samoupravljanja in hkrati kot opozicija tistim strankam, ki so bile na različne načine vezane na oblast. S to gesto je ustvaril predstavo o dvostrankarskem sistemu, pri čemer naj bi bile ZKS-SDP, ZSMS-LS in SSS vladne stranke, stranke združene v DEMOS pa opozicijska stranka. S to gesto je DEMOS vzpostavil interpretacijski okvir, v katerem mu ni bilo težko prepričati volilcev, da je kot opozicija upravičen do rezultatov demokratične revolucije. Preprečil je diskusijo o zaslugah za demokratizacijo, saj je s samo definicijo sebe postavil kot njenega edinega pravega dediča. Zasluge za demokratizacijo so v celoti prešle nanj. Poleg tega pa so stranke združene v DEMOS vodile

še lastno volilno kampanjo, v kateri so nastopale kot nosilke posebnih programov. V volilni kampanji so stranke DEMOSA nastopale dvakrat, podvojile so svojo moč. Nastopale so kot dvojna opozicija. Tudi rezultati volitev kažejo, da so največ glasov, glede na vloženo delo, dobile tiste stranke DEMOSA, ki so dvakratno oponiranje najbolj zastopale. To pa so bili zeleni, kristjani in kmetje. ZSMS-LS je uspela ohraniti opozicijsko mesto do starega režima tudi na volitvah in je bila za to nagrajena. SSS in ZKS-SDP pa se ni uspelo predstaviti kot opozicija staremu režimu, kljub temu da sta ga najučinkoviteje rušili prav oni dve. Pristali sta na vzorec, po katerem sta bili stranki oblasti in odgovorni za tekočo politiko in za vse travme nakopičene v petdesetih letih. Na volitve sta šli kot dvakrat hendikepirani. Sprejeli sta absolutno identifikacijo s starim režimom, s katerim se dejansko ni identificiral nihče več. Ta nemoč za vpostavitev opozicijske države do starega režima ju je stala velikega števila glasov.

V nastopnem govoru je predsednik skupšine RS France Bučar opredelil opozicijo kot korektivni mehanizem, kot nujni sestavni del za normalno delo in kot hudo nadlogo samolastnemu odločanju. Nato pa je pojasnil svoje razumevanje konstruktivne opozicije. Opozicija je **konstruktivna**, "če njeni pogledi na družbeni razvoj in njen program ne predstavljajo neposredne negacije, protislovja večinski stranki v parlamentu." (Delo, 11. maj 1990, str.3)

Če gremo mimo tega, da je večinska stranka v parlamentu ZSMS- Liberalna stranka, lahko ugotovimo, da Bučar enači koalicijsko strank z eno stranko. S tem uvaja terminologijo, ki velja za dvostrankarski sistem angleškega tipa, nima pa prav nobene relevance za večstrankarski sistem slovenskega tipa. Ni ene vladne stranke in ni ene opozicijske stranke. To empirično dejstvo bi moral upoštevati pri koncipiranju relacij v novem parlamentu.

DEMOS ni stranka in zato ni neposredno nastopal na volitvah

s svojim programom v boju za glasove volilcev. V tej vlogi se je pojavil le na nekaj volilnih mestih, predvsem v tekmovanju za mesta v zboru občin. Sicer pa so bile v boju posamezne stranke, ki so dobile manj glasov od ZKS-SDP in ZSMS - Liberalne stranke. Zato je bilo treba tudi po volitvah skonstruirati posebno interpretacijsko situacijo, po kateri bo legitimnost vladne večine bolj legitimna kot je v resnici glede na volilne rezultate. Po drugi strani pa takšna interpretacija zbija legitimnost delovanju opozicije in izključuje možnost opozicije vladi s strani vladnih strank, kar je v zadnjem času že očitno dejstvo.

Ni slučajno, da v svoji opredelitvi Bučar primerja neprimerljivo: na eni strani so **pogledi in program** opozicije, na drugi pa večinska **stranka**. Program proti stranki. Medtem ko je pri opoziciji važen program, je pri večinski stranki pomembna ona sama, njeno ontološko bistvo. Stranka, ki ni nobena stranka, temveč samo koalicija strank. To pa je čisto druga situacija. Vsaka stranka ima svoj program, za katerim stojijo glasovi volilcev, koalicija pa ima tudi svoj program, le da se zanj volilci niso imeli možnosti opredeljevati. Bučarjeva večinska stranka torej nima verificiranega programa, zato lahko v primerjavi s programi opozicijskih strank nastopa le kot stranka, kvazi stranka. Za konstruktivnost opozicije je zato pomemben samo en kriterij: spoštovati mora strukturo koalicije. **Konstruktivna opozicija ne sme razbrazdati trdne vladne koalicije.** Če bo lojalna, bo konstruktivna, sicer pa bo destruktivna, zarotniška ipd. Delitev funkcij v parlamentu je pokazala konstruktivnost opozicijskih strank, ki so lahko samo opazovale, kako se gradi trdna vladna koalicija tako, da je vsaka stranka koalicije dobila mesto pri obvladovanju parlamenta. Posegi v dogovor koalicijskih strank so bili, jasno, zarotniško dejanje, nevredno konstruktivne opozicije.

Težko je razbrati, kaj pomeni relacija "neposredne negacije, protislovja" med večinsko stranko in pogledi, programom opozicije. Jasno je, da za opozicijo nič takega, kar bi jo vabilo h konstruktivnosti. Prav nasprotno: vabi jo, naj se odpove svoji

identiteti ali pa naj izkoplje bojno sekuro. Relacija je izrazito out-out: kdor ni z nami, je proti nam.

Tudi na zahodu uporabljajo termin konstruktivna opozicija zlasti v ZRN, to pa predvsem zaradi izkušenj s fašizmom. V ZDA prevladuje izraz "fer in zmerna opozicija". Oba izraza označujeta opozicijo, ki ne zanika predlogov vlade frontalno, temveč oponira v obliki proti- in spreminjevalnih predlogov, in ki tako izvaja kritiško in nadzorno funkcijo. Pri tem pa se poudarja odgovornost vlade, da opozicije ne sili v destrukcijo, saj si s tako politiko vlada in parlamentarna večina razkrajata legitimacijsko osnovo.

Pojem konstruktivne opozicije je Bučar tako napolnil, da nima nič več skupnega z opozicijo v parlamentarnem sistemu, temveč je preprosto **derivat konstruktivne kritike**, na katero tudi sam opozarja, in zato prinaša tudi mentaliteto njene rabe. Konstruktivno je tisto, kar ni nevarno obstoječemu režimu in kar ni vprašljivo za glavne ideologe obstoječega režima.

Konstruktivna opozicija je tako samo **ideologem**, ki naj bi discipliniral opozicijske stranke in stranke vladne koalicije ter tako zagotavljal status quo v slovenski politiki. S tem se želi onemogočiti normalen razvoj razmerij med opozicijskimi strankami in strankami parlamentarne večine oz. vlado. Od razvoja teh razmerij pa je odvisna nadaljna demokratizacija političnega sistema Republike Slovenije.

Predvolilna predstava o enotnosti oziroma enosti opozicije se je utrjevala naprej v prvih parlamentarnih in javnih spopadih med prvaki strank združenih v DEMOS in poslanci opozicijskih strank. Vrhunec je doživela s poskusom vzpostavljanja vseopozicijske vlade v senci. Ta vlada naj bi poenotila opozicijo nasproti vladnim strankam. Recept je bil isti kot v primeru DEMOS, prav tako pa tudi cilj. Opozicija naj bi podvojila svojo moč. Vsaka stranka bi vladi oponirala sama, poleg tega pa še opozicija kot celota. Stranke naj bi bile omejene predvsem na kritiko in nadzor vlade, vlada v senci pa bi z mobilizacijo strokovnega potenciala oblikovala protipredloge in tako dvignila raven oponiranja.

Vlada v senci je nastopila z geslom predsednika skupščine kot konstruktivna opozicija. Pri tem je spregledala nepomirljive razlike v interpretaciji konstruktivnosti. Manever ZKS-SDP se je povsem ponesrečil in uspeh se je nevtraliziral. Stranka je po eni strani uspela formirati vlado v senci in s tem podvojiti mesto oponiranja. Hkrati pa je okrepila predstavo o tem, da želi vladati opoziciji, da se vsiljuje kot vodilna sila in da si ni ozdravila kompleksa, ko je morala z oblasti. Vrnitev vlade v senci na izhodiščno eno stranko je pokazala tudi največjim naivnežem, da naš sistem ni dvostrankarski, temveč preprosto večstrankarski. Mesto in vlogo opozicije moramo zato razumeti iz večstrankarske narave sistema, ne pa iz predstave o njegovi dvostrankarski strukturi.

Uporabljena literatura:

- Bradač, Franc (1990): Latinsko-slovenski slovar, DZS, Ljubljana.
- Bučar, France (1990): Kljub težavam, ki nas peste, nobenega razloga za malodušje (nastopni govor predsednika skupščine RS), Delo, 11.maj, str.3.
- Dahl, Robert (ur.) (1966): Political Oppositions in Western Democracies, Yale University Press, New Haven in London.
- Dahl, Robert (1966): Patterns of Oppositions, v Dahl (ur.), 1966.
- Dahl, Robert (1971): Polyarchy, Yale University Press, New Haven/London.
- Engelmann, Frederick C. (1966): Austria: The Pooling of Opposition, v Dahl (ur.), 1966.
- Gerlich, Peter (1987): From Consociationalism to Competition: The Austrian Party System since 1945, v Hans Daalder (ur.) (1987): Party System in Denmark, Austria, Switzerland, the Netherlands, and Belgium, St.Martin's Press, New York.
- Glass, Harold E. (1978): Consensus and Opposition in Switzerland. A Neglected Consideration, Comparative Politics 10(april)3.
- Jambreč, Peter (1989): Oblast in opozicija v Sloveniji, Obzorja, Maribor.
- Koštunica, Vojislav (1977): Politički sistem kapitalizma i opozicija, Institut društvenih nauka, Beograd.

- Lehmbruch, Gerhard (1967): Proporzdemokratie: Politisches System and politische Kultur in der Schweiz und Oesterreich, Mohr, Tubingen.
- Lijphart, Arend (1977): Democracy in Plural Society, Yale University Press, New Haven/London.
- Kardelj, Edvard (1978): Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, Komunist, Ljubljana.
- Kluxen, Kurt (1956): Das Problem der Politischen Opposition, Karl Alber Verlag, Freiburg/Munchen.
- Lukšič, Igor (1990): Za rehabilitacijo opozicije, Evropa št.9, 13.9.1990, str.23.
- Obler, Jeffrey, Jurg Steiner, Guido Dierickx (1977): Decision Making in Smaller Democracies: The Consociational "Burden", Sage, Beverly Hills/London.
- Potter, Allen (1966): Great Britain: Opposition with a Capital 'O', v Dahl (ur.), 1966.
- Powell G.B. (1970): Social Fragmentation and Political Hostility. An Austrian Case Study. Stanford: Stanford University Press.
- Rabushka, Alvin and Shepsle, Kenneth A. (1972): Politics in Plural Societies: Theory of Democratic Instability. Charles E. Merrill Publishing Company, Columbus, Ohio.
- Schiller, Theo (1987): Opposition, v Axel Gorlitz/ Rainer Pratorius (ura.): Handbuch Politikwissenschaft. Grundlagen - Forschungsstand - Perspektiven, Rowolts Enzyklopedie, Rowolt, Reinbek pri Hamburgu.
- Stiefbold, Rodney. P (1974): Segmented Pluralism and Consociational Democracy in Austria: Problems and Change. V: Heisler, Martin O. (ur.) (1974): Politics in Europe: Structures and Processes in some Postindustrial Democracies, McKay, New York.

Opombe

1. Dahl navaja kot primer tudi ZDA, kjer gre predvsem za nejasno strankarsko identiteto poslancev, ne pa za nejasno razmerje moči med dvema strankama v Kongresu. Neprepoznavnost jasne opozicije je rezultat tudi sistema delitve oblasti, ki je utemeljen na načelu check and balance. Opozicija nima vloge omejevanja oblasti, ker jo bolj učinkovito opravljajo drugi mehanizmi.
2. Takoj po vojni so vlado sestavljali v enakem številu predstavniki

- socialistov, Ljudske stranke in komunistov. Po volitvah leta 1947 pa so komunisti iz vlade izpadli.
3. Leta 1959 so socialisti dobili dodatnih 1,2% glasov ali tri dodatna mesta v nacionalnem svetu. S tem so dobili ministrstvo za zunanje zadeve, za nacionalizirano industrijo in nadzor nad politiko plač in cen.
  4. Težava pri ugotavljanju padanja ali naraščanja sovražstva med lagerjema je v tem, da ni podatkov o sovražnosti iz prvih povojnih let. Raziskave iz šestdesetih let pa so za primerjavo nezadostne. Tako so ocene o padanju sovražnosti samo impresivnega značaja. Powell (1970:38) ugotavlja, da "absolutno število sovražnih ljudi ni obsežno."
  5. Do istih ugotovitev so prišli tudi drugi. Npr. Pelinka (1973) in Gerlich (1972) ugotavljata, da so tudi po letu 1966 na pokrajinski ravni v praksi velike rdeče-črne koalicije in da največje ekonomske interesne skupine nadaljujejo z odločanjem po načelu kompromisa in konsenza, Kneucker (1973) pa dodaja, da se tudi proporcionalni princip v birokraciji ohranja.
  6. Bereichsopposition in Bereichkoalition pomenita opozicijo/koalicijo na konkretnem problemu, ne pa opozicijo/koalicijo na daljše obdobje z določenim vnaprej dogovorjenim paketom problemov ali rešitev (Obler, Steiner, Dierickx, 1977:22). To je primer znotrajkoalijske opozicije (Engelmann, 1966:266).
  7. Steiner (1974:40-41) navaja primer odločanja o monetarnih in gradbenih restrikcijah. V obeh primerih so vse federalne stranke dosegle soglasje, na kantonalni ravni pa so bila stališča zelo različna. Vladnemu predlogu je nasprotovalo glede prvega problema devet Svobodno demokratskih strank, štiri Krščansko demokratske in dve Socialdemokratski stranki. Glede drugega problema pa je vladi nasprotovalo devetnajst Svobodno demokratskih strank, pet Krščansko demokratskih, dve Socialdemokratski in dve Ljudski stranki.
  8. Glass (1978:364) opozarja, da ima socialdemokratska stranka še vedno antiestablišmentsko mesto, tako da je še v veljavi delitev na "meščanski blok", ki ga tvorijo Svobodni demokrati, Krščanski demokrati in Ljudska stranka, ter "protimeščanski blok", ki ga tvorijo socialdemokrati, komunisti in neodvisni.